نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره هشتم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۳، صفحات ۳۲۵ تا ۳۲۸

نامه به سردبیر

بررسی تعداد جراحان اعصاب، آموزش و تراکم و توزیع آنها در جمهوری اسلامی ایران

سیدمحمود طباطبایی‌فر[1*]، بیژن اعرابی[2]

۱. ***نویسنده مسئول:** استاد جراحی اعصاب، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران، dr_tabatabaeifar@yahoo.com
۲. استاد جراحی اعصاب، دانشگاه مریلند آمریکا

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۸/۲۱ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۰۶

رشته تخصصی جراحی مغز و اعصاب، رشته جوانی است که از عمر آن بیش از ۱۵۰ سال نمی‌گذرد. اولین جراحی که عنوان جراحی اعصاب را مطرح کرد، سر ویکتور هورسلی از انگلستان بود.(۱۹۱۶-۱۸۷۵) ولی مبانی جراحی اعصاب را دکتر هاروی کوشینگ (۱۹۳۹-۱۸۶۹)، استاد جراحی اعصاب دانشگاه جانز هاپکینز مطرح و تداوم داد؛ لذا به نام پدر جراحی اعصاب نوین شناخته شد.

در ایران حدود سال ۱۳۲۸ بعد از جنگ جهانی دوم، ابتدا مرحوم پروفسور ابراهیم سمیعی(۱۳۸۰-۱۲۹۴) و سپس مرحوم پروفسور نصرت‌الله عاملی (۱۳۸۹-۱۲۹۲) پس از پایان تحصیلات تخصصی در اروپا به ایران برگشتند و زمینه‌های آموزش این رشته را در دانشگاه تهران شروع و پس از چند سال که در بخش‌های جراحی عمومی بیمار بستری و درمان می‌کردند، حدود سال ۱۳۳۲ اولین بخش جراحی اعصاب را در بیمارستان امام خمینی ره (پهلوی سابق) راه اندازی کردند و دو دستیار از نیروهای مسلح به نام آقایان دکتر عبدالحسین نراقی و دکتر احسان‌الله حاجیلو انتخاب و آموزش جراحی اعصاب را شروع نمودند.

در سال ۱۳۳۸، سومین جراح اعصاب تحصیلکرده در فرانسه به نام مرحوم دکتر امان‌الله جهانشاهی (۱۳۷۴-۱۳۰۵) به ایران آمد و پس از مدتی کار کردن در بیمارستان پهلوی سابق به بیمارستان شهدای تجریش فعلی (رضا پهلوی سابق) که جزء بیمارستان‌های آموزشی دانشگاه تهران به ریاست مرحوم پروفسور یحیی عدل، مشغول آموزش دستیار جراحی بوده، منتقل و از سال ۱۳۴۰ دومین بخش جراحی اعصاب آموزشی را پایه‌گذاری و شروع به آموزش دستیار می‌نماید.

در شروع انقلاب (۱۳۵۷) تعداد کل جراحان اعصاب کشور حدود ۳۵-۴۰ نفر و تعداد بخش‌های آموزشی جراحی اعصاب، ۶ بخش بود لذا برای هر میلیون جمعیت یک جراح اعصاب داشتیم و این در شرایطی بود که فدراسیون بین‌المللی جراحان اعصاب بطور متوسط برای هر میلیون جمعیت ۴ جراح اعصاب را پیشنهاد کرده بود.

از سال ۱۳۵۷ لغایت ۱۴۰۲ به دلیل حمایت مدیران ارشد کشور و اهتمام استادان این رشته، خوشبختانه به تدریج با برنامه‌ریزی دقیق و ممتد و حمایت‌های همه جانبه، تعداد بخش‌های جراحی اعصاب اعم از درمانی و آموزشی و سیستم آموزشی تقویت و افزایش یافته به طوری که در پایان سال ۱۴۰۲، در مجموع ۳۱ استان کشور علاوه بر مراکز استان‌ها، در اکثر شهرهای واجد شرایط،نیز حداقل یک بخش جراحی اعصاب برای ارائه خدمات مورد نیاز در اختیار مردم بوده و در ۱۶ استان تعداد ۲۰ دانشگاه و ۳۵ بخش آموزشی و ۱۵ استان دیگر تعداد زیادی بخش درمانی راه اندازی شد و توانسته‌ایم تعداد جراحان اعصاب را به ۱۲۰۰ نفر یعنی برای هر میلیون ۱۴ جراح اعصاب (یا هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت ۱/۴ جراح اعصاب) برسانیم که افتخار دیگری از دستاوردهای نظام آموزش عالی کشور می‌باشد و ایران در منطقه به رتبه ۱و۲ و در جهان به مجموعه ۱۰ کشور اول رسیده است. مهم‌ترین عوامل که ما را با همه مضایغ و سختی‌ها به این افتخار رسانده عبارتند از:

۱. تفکر عدالت‌محور نظام جمهوری اسلامی ایران که برای خدمت‌رسانی به مناطق محروم در همه امور منجمله آموزش عالی برنامه‌ریزی کرده و تا به حال ادامه دارد.
۲. شروع جنگ تحمیلی در سال ۱۳۵۹و احساس نیاز شدید برای خدمت رساندن به مجروحان و جانبازان دفاع مقدس و مشارکت خالصانه همه استادان ایرانی ساکن در ایران یا خارج که برای کمک به آموزش و توسعه این رشته مهم کمر همت بسته و خالصانه به خدمت مردم عزیزمان درآمدند و در کلام دیگر آن تهدید مهم را تبدیل به فرصت نمودند.
۳. تشکیل وزارت بهداشت بنا به درخواست دولت و تصویب مجلس در سال ۱۳۶۴ و شروع به کار در سال ۱۳۶۵
۴. توسعه دانشگاه‌های علوم پزشکی که در شروع انقلاب حداکثر ۱۰ دانشکده پزشکی بود ولی در حال حاضر به ۵۴ دانشگاه علوم پزشکی

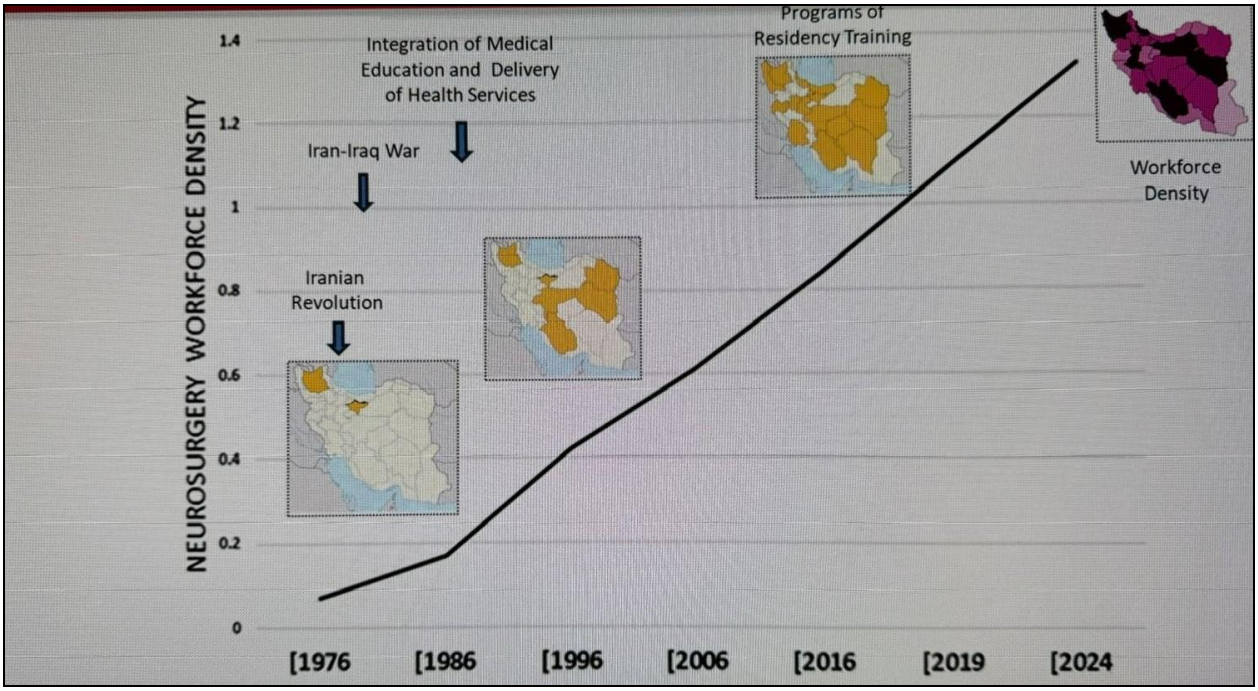
[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.22034/8.3.18]

و ۱۸ دانشکده پزشکی مستقل رسیده که در ۲۰ دانشگاه آن ۳۵ بیمارستان آموزشی مشغول آموزش دستیاران می‌باشند که بدون تأسیس وزارت بهداشت و طرح ادغام، امکان رسیدن به این مجموعه افتخارآفرین امکان‌پذیر نبود. (شکل ۱)

لازم به توضیح است که در سال ۱۴۰۳ این تعداد به ۱۳۰۰ و نسبت به ۱/۵ برای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت رسیده است.

در شروع انقلاب از مجموع ۳۵ تا ۴۰ جراح اعصاب اکثریت قریب به اتفاق آنها در تهران مشغول بودند (۹۵ درصد) و از مراکز استان‌های بزرگ فقط تبریز ، شیراز ، اصفهان و مشهد جراح اعصاب داشتند و از طرفی در حال حاضر با همه کوشش‌ها برای توزیع بهتر نیروی انسانی در همه استان‌ها به علت شرایط مختلف، اگرچه همه استان‌ها اعم از آموزشی یا درمانی جراح اعصاب دارند ولی هنوز حدود ۵۰ درصد از نیروهای تخصصی جراحی اعصاب در تهران مشغول هستند که لازم است در مسیر رفع مشکل استان‌های غیربرخوردار برنامه‌ریزی علمی و قانونی صورت گیرد. (جدول ۱).

شکل ۱. روند رو به رشد آموزش نیروی انسانی در رشته تخصصی جراحی مغز و اعصاب از ابتدای انقلاب اسلامی تا به امروز

جدول ۱. چگونگی توزیع جراحان مغز و اعصاب کشور در ۳۱ استان

شماره	استان	جمعیت (میلیون)	تعداد جراح اعصاب	جراح اعصاب/ ۱۰۰۰۰۰ جمعیت
۱	تهران	۱۴/۲۶	۵۵۵	۳/۹
۲	همدان	۱/۸۲	۲۵	۱/۴
۳	خراسان جنوبی	۰/۸۱	۱۱	۱/۴
۴	سمنان	۰/۸۱	۱۱	۱/۴
۵	فارس	۵/۱۶	۶۸	۱/۳
۶	لرستان	۱/۸۲	۲۱	۱/۲
۷	کهگیلویه و بویراحمد	۰/۸۱	۹	۱/۱
۸	گیلان	۲/۶۳	۲۹	۱/۱
۹	آذربایجان غربی	۳/۵۴	۳۵	۱/۰
۱۰	آذربایجان شرقی	۴/۱۵	۴۰	۱/۰
۱۱	اصفهان	۵/۴۶	۵۱	۰/۹
۱۲	خراسان رضوی	۷/۰۸	۶۶	۰/۹
۱۳	اردبیل	۱/۳۲	۱۲	۰/۹
۱۴	چهار محال بختیاری	۱/۰۱	۹	۰/۹
۱۵	البرز	۳/۰۴	۲۶	۰/۹
۱۶	کرمان	۳/۴۴	۲۹	۰/۸

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.22034/8.3.18]

ادامه جدول ۱. چگونگی توزیع جراحان مغز و اعصاب کشور در ۳۱ استان

شماره	استان	جمعیت (میلیون)	تعداد جراح اعصاب	جراح اعصاب/ ۱۰۰۰۰۰ جمعیت
۱۷	یزد	۱/۳۲	۱۱	۰/۸
۱۸	کردستان	۱/۷۲	۱۴	۰/۸
۱۹	خوزستان	۵/۰۶	۴۱	۰/۸
۲۰	مازندران	۳/۴۴	۲۷	۰/۸
۲۱	قزوین	۱/۴۲	۱۱	۰/۸
۲۲	گلستان	۲/۰۲	۱۵	۰/۷
۲۳	زنجان	۱/۱۱	۸	۰/۷
۲۴	بوشهر	۱/۳۲	۹	۰/۷
۲۵	خراسان شمالی	۰/۹۱	۶	۰/۷
۲۶	ایلام	۰/۶۱	۴	۰/۷
۲۷	هرمزگان	۲/۰۲	۱۳	۰/۶
۲۸	کرمانشاه	۲/۰۲	۱۳	۰/۶
۲۹	قم	۱/۴۲	۹	۰/۶
۳۰	مرکزی	۱/۵۲	۹	۰/۶
۳۱	سیستان و بلوچستان	۳/۱۴	۱۳	۰/۴
	کل	۸۶/۲۱	۱۲۰۰	۱/۴

جدول ۲. مشخصات بخش‌های آموزشی ۱۶ استان کشور

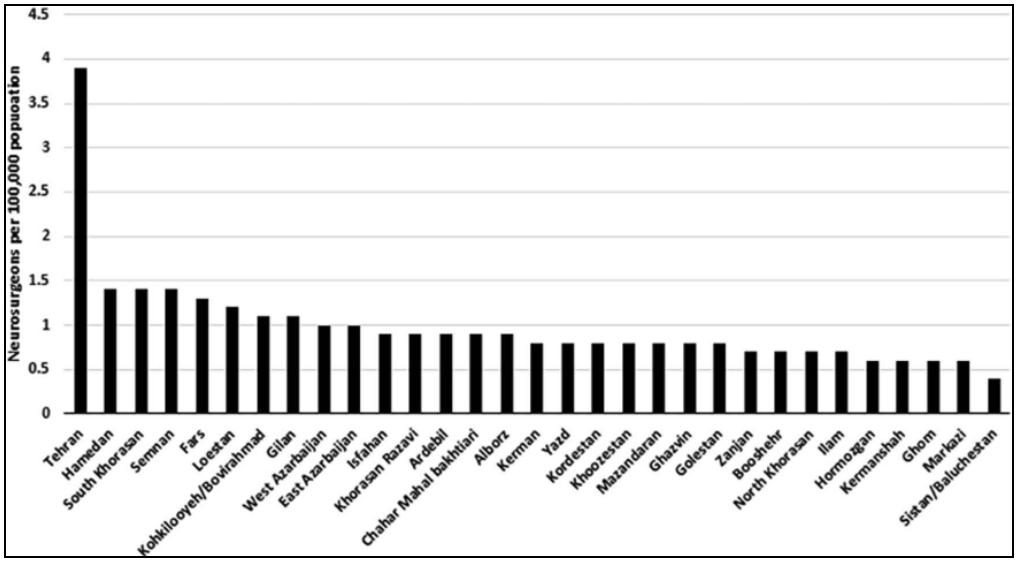
دانشگاه علوم پزشکی	استان	سال شروع آموزش دستیاری	تعداد اعضای هیئت علمی	تعداد دستیاران در حال تحصیل	تعداد بیمارستان‌های آموزشی
دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران شهید بهشتی و ایران	تهران	۱۳۳۲	۶۹	۱۲۰	۱۱
دانشگاه علوم پزشکی تبریز	آذربایجان شرقی	۱۳۵۲	۱۰	۲۳	۲
دانشگاه علوم پزشکی اصفهان	اصفهان	۱۳۵۹	۱۱	۳۵	۳
دانشگاه علوم پزشکی شیراز	شیراز	۱۳۶۱	۱۴	۲۵	۳
دانشگاه علوم پزشکی مشهد	خراسان رضوی	۱۳۶۷	۱۰	۳۸	۳
دانشگاه علوم پزشکی کرمان	کرمان	۱۳۷۰	۵	۱۳	۱
دانشگاه علوم پزشکی اهواز	خوزستان	۱۳۸۵	۶	۱۲	۱
دانشگاه علوم پزشکی گیلان	گیلان	۱۳۸۹	۶	۱۳	۱
دانشگاه علوم پزشکی ارومیه	آذربایجان غربی	۱۳۹۰	۵	۱۴	۱
دانشگاه علوم پزشکی اراک	مرکزی	۱۳۹۱	۵	۱۱	۱
دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه	کرمانشاه	۱۳۹۱	۶	۱۲	۱
دانشگاه علوم پزشکی مازندران	مازندران	۱۳۹۲	۵	۱۳	۱
دانشگاه علوم پزشکی کاشان	اصفهان	۱۳۹۴	۶	۱۸	۱
دانشگاه علوم پزشکی همدان	همدان	۱۳۹۴	۴	۱۱	۱
دانشگاه علوم پزشکی بیرجند	خراسان جنوبی	۱۳۹۶	۴	۱۲	۱
دانشگاه علوم پزشکی البرز	البرز	۱۳۹۷	۵	۳	۱
دانشگاه علوم پزشکی بابل	مازندران	۱۳۹۸	۴	۸	۱
دانشگاه علوم پزشکی یزد	یزد	۱۴۰۱	۶	۲	۱
کل	۱۶	----	۱۸۱	۳۸۳	۳۵

خوشبختانه برای رسیدن به تعداد کافی جراح اعصاب، مشارکت خانم‌ها نیز قابل تحسین می‌باشد. درحال‌حاضر حدود ۶۶ خانم دکتر جراح اعصاب فارغ‌التحصیل و حدود ۲۰ دستیار خانم در حال تحصیل داریم.

دوم اینکه توانستیم در ۶ دانشگاه علوم پزشکی در رشته‌های استرئوتاکسی، ستون فقرات، جراحی اعصاب کودکان، عروق سیستم عصبی و قاعده جمجمه برنامه فلوشیپ آموزشی را راه‌اندازی کرده و فارغ‌التحصیلان را به سایر دانشگاه‌ها معرفی نماییم که در آینده نزدیک تعداد آنها افزایش خواهد یافت.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.22034/8.3.18]

شکل ۲. تراکم متخصصان جراحی مغز و اعصاب برای هر ۱۰۰،۰۰۰ نفرجمعیت در ۳۱ استان ایران

نتیجه نهایی

۱. شکر به درگاه پرودگار بابت توفیق نعمت خدمت‌گزاری به بندگان خدا در گروه ارائه‌کنندگان خدمات سلامت.

۲. تقدیر از استادان پیشکسوت به‌خصوص آنهایی که به دیار حق سفر کرده‌اند و عزیزانی که هنوز در قید حیات هستند از پیر و جوان و کمر همت را برای ارتقاء سطح سلامت جامعه و توسعه علم بسته‌اند به‌ویژه جراحی اعصاب.

۳. توجه بیشتر به کیفیت آموزش به‌جای کمیت با تخصیص اعتبارات و تجهیزات کافی و برقراری مجدد تبادل دستیار و فلو با سایر کشورها نظیر آنچه قبل از انقلاب به جهت بهره‌برداری بیشتر از تجربیات دیگران برقرار بود.

۴. درخواست از و توصیه به مدیران و دست‌اندرکاران فعلی سیستم سلامت.

اکنون که به‌شکر پروردگار به این نقطه ایده‌آل از تربیت نیروی انسانی رسیده‌ایم در جهت بهتر خدمت رساندن به مناطق کم برخوردار کشور به‌جای تربیت بیش از حد نیاز نیروهای تخصصی که خود می‌تواند اثرات سوء داشته باشد به‌فکر راه‌های علمی و بهره‌گیری از تجربیات سایر کشورها برای جلوگیری از تمرکز نیروها در پایتخت و مراکز استانها نظیر: بسته‌های تشویقی، افزایش تعرفه‌ها، حق ماندگاری در مناطق کم برخوردار و تأمین امنیت شغلی و اجتماعی ... باشیم راه‌هایی که در سایر کشورها جواب داده است.

Letter to Editor

The Number of Neurosurgeons and Their Training, Density and Distribution in The Islamic Republic of Iran

SeyedMahmood Tabatabaeifar[1*], Bizhan Aarabi[2]

1. ***Corresponding Author:** Professor, Department of Neurosurgery, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran, dr_tabatabaeifar@yahoo.com
2. Professor, Department of Neurosurgery, University of Maryland School of Medicine, Baltimore, Maryland, USA

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.22034/8.3.18]